

ילדי מבקשי מקלט במוסדות החינוך בתל אביב-יפו - איך נראית הפרדה ומהו המחיר שלה

נייר עמדה דצמבר 2020

"מתן לגיטימציה להסדר של הפרדה בחינוך, על יסוד מדינת המוצא של הילדים ומעמדם המשפטי, הינה חסרת תקדים בעולם המערבי ולא ניתן ליתן לה יד. הילדים לא חטאו במאום בהגעתם ארצה" (עת"מ (ב"ש) 29883-07-11 אטוש מאג'ד מאנג'אן נ' עיריית אילת)

העיר תל אביב-יפו היא בית לכ-19,000 מבקשי מקלט, רובם מאריתריאה ומסודן, בהם כ-7,000 ילדים שרובם הגדול נולדו בארץ. זוהי הקהילה הגדולה ביותר של מבקשי מקלט בישראל, שרובה מרוכזת בשכונות דרום תל אביב (נווה-שאנן, שכונת התקווה, שכונת שפירא, קריית שלום, פלורנטין, הארגזים ויד אליהו). בעוד מדינת ישראל מונעת ממבקשי המקלט מעמד סדיר, שירותי בריאות ורווחה ורשת ביטחון סוציאלית, עיריית תל אביב עשתה רבות במהלך השנים על מנת לספק מענים הומניטריים ורווחתיים לקהילה הזו. אולם בתחום אחד עיריית תל אביב מדשדשת רחוק מאחורי רשויות מקומיות אחרות בישראל - הפרדת ילדי מבקשי המקלט מילדי ישראלים במוסדות החינוך הממלכתיים.

בעיר תל אביב-יפו מתקיימת הפרדה כמעט מוחלטת בין ילדי מבקשי מקלט לילדי ישראלים. ההפרדה מתחילה כבר בגני הילדים העירוניים ונמשכת לכל אורך שנות בית הספר. ילדי מבקשי המקלט מרוכזים רובם ככולם בגני ילדים ובבתי ספר נפרדים כאשר לעיתים מוסדות החינוך הסמוכים יותר למגוריהם סגורים בפניהם ומיועדים רק, או כמעט אך ורק, לילדי ישראלים. ההפרדה בין ילדי מבקשי מקלט וילדי ישראלים היא הפליה פסולה ואינה חוקית. היא פוגעת בזכות לשוויון בחינוך,¹ והיא אסורה על פי חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, פסיקת בתי המשפט, חוק זכויות התלמיד, חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים ואמנת זכויות הילד שישראל חתומה עליה. ההפרדה פוגעת ביכולתם של ילדי מבקשי המקלט לצמצם את הפערים ההתפתחותיים והלימודיים. היא תורמת לתחושת הניכור של הילדים והוריהם ומגבירה את הסיכון לנשירה ולאימוץ התנהגויות מסוכנות. ההפרדה גם מעודדת גילויי גזענות כלפי ילדי מבקשי המקלט ומותירה אותם חשופים לגילויים אלה ללא התמודדות נאותה של מערכת החינוך. מודל ההפרדה אינו יכול להיות מודל בר קיימא לחינוכם ולעמידתם של ילדים שרובם נולדו בישראל ונראה כי יחיו בה כל חייהם.

ההפרדה פוגעת גם בילדי הישראלים שכן היכרות עם ילדים ממוצאים שונים והכלת ילדים בעלי צרכים שונים הופכת את חבריהם לספסל הלימודים לסובלניים ולאחראים יותר כלפי זולתם ואף מביאה לשיפור ביכולותיהם הקוגניטיביות, פיתוח מיומנויות חשיבה ביקורתית ושיפור ביכולתם העתידית להתנהל בסביבה מגוונת מבחינת חברתית, תרבותית ואתנית.

¹ בג"ץ 5373/08 אבו לבדה נ' שרת החינוך (6.2.11), בג"ץ 7426/08 טבקה משפט וצדק לעולי אתיופיה נ' שרת החינוך (31.8.10), עת"מ (ב"ש) 29883-07-11 אטוש מאג'ד מאנג'אן נ' עיריית אילת (2.8.2012) חוק זכויות התלמיד, התשס"א-2000, חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים, התשס"א-2000

כך נראית ההפרדה במוסדות החינוך בתל אביב-יפו

נכון לשנת 2019 מתגוררים בעיר תל אביב-יפו כ- 7,000 ילדי מבקשי מקלט ומהגרי עבודה המהווים כ- 13% מילדי העיר. רובם הגדול משובצים בארבעה בתי ספר יסודיים - קשת, גוונים, הירדן וביאליק-רוגוזין - ובכ- 65 כיתות גן. במוסדות אלה לומדים אך ורק ילדי מבקשי מקלט ומהגרים וילדי ישראלים כלל לא לומדים בהם.

בתי ספר "גוונים" ו-"קשת" (רחוב שבח 2) - בתי ספר יסודיים צומחים; בקשת לומדים קרוב ל-900 תלמידים בכיתות א'-ה', ובגוונים - יותר מ-500 תלמידים בכיתות א'-ג'. בתי הספר נמצאים באזור תעשייתי ברחוב המסגר, במבנה שהיה בעבר בית הספר שבח מופת. בבתי הספר משובצים תלמידים מחמש שכונות שונות בדרום העיר - נווה שאנן, פלורנטיין, התקווה, שפירא וקריית שלום - וכולם ילדי מבקשי מקלט ומהגרים. אף לא ילד אחד של ישראלים לומד בבתי הספר. ילדי הישראלים הגרים בשכונות אלה משובצים בבתי הספר האזוריים בשכונות המגורים שלהם (למשל ביי"ס נופים בקריית שלום, ביה"ס הצומח בשפירא, ביי"ס דרויאנוב בפלורנטיין), בעוד שילדי מבקשי מקלט הגרים בשכונות אלה נאלצים לנסוע לבתי ספר גוונים וקשת המרוחקים ממקומות מגוריהם. **מדיניות ההפרדה הברורה של עיריית תל אביב-יפו באה, אם כן, במקרה זה לידי ביטוי במלוא עוזה.**

בית ספר "הירדן" (רחוב מושיע 21) - בית ספר יסודי (א'-ו') אשר נותן מענה לכ-500 תלמידים. בית הספר נמצא בשכונת התקווה ומשובצים בו רק ילדי מבקשי מקלט ומהגרים המתגוררים בשכונה. ילדי ישראלים המתגוררים בשכונה משובצים בבית ספר יסודי נוסף הפועל בשכונה - ביי"ס הגליל. כאשר אין די ילדי ישראלים בשכבה מסוימת בבית ספר הגליל כדי לפתוח שתי כיתות "זוכים" ילדי מבקשי מקלט ומהגרים מעטים לקבל שיבוץ לבית ספר זה וללמוד בו. יתר ילדי מבקשי המקלט והמהגרים הגרים בשכונת התקווה משובצים כאמור "אוטומטית" בבית ספר הירדן. **אין ספק, אם כן, שגם בבתי ספר יסודיים בשכונת התקווה מתקיימת הפרדה בין ילדים על בסיס מעמדם האזרחי.**

קמפוס ביאליק רוגוזין (רחוב העליה 49) - בית ספר יסודי ותיכון אשר נותן מענה ליותר מ-1,000 תלמידים מכיתות א' עד י"ב. כל התלמידים בבית ספר זה, ללא יוצא מן הכלל, הם ילדי מבקשי מקלט ומהגרים. בית הספר ממוקם בשכונת נווה שאנן ותלמידיו הם תושבי השכונה. ילדי הישראלים המעטים המתגוררים בשכונה משובצים בבתי ספר במרכז תל אביב. **אף שבבית הספר משובצים רק ילדים המתגוררים באזור, נוכח המחיר הכבד של ההפרדה, אין בכך שהילדים לומדים בבית ספר באזור מגוריהם כדי להצדיק את קיומו של בית ספר שבו לומדים רק ילדי מבקשי מקלט ומהגרים, ב"גטו אתני", תוך הפרדה מוחלטת מבני גילם בעלי אזרחות ישראלית, ויש לשלבם במוסדות חינוך עם ילדי ישראלים גם במחיר הסעה ושילוב התלמידים במוסדות חינוך רחוקים יותר מבתיהם.**

גני עירייה - כל גני העירייה שבהם לומדים ילדי מבקשי מקלט ומהגרים, למעט אחד, פועלים בהתאם למדיניות ההפרדה של עיריית תל אביב-יפו: ילדי מבקשי המקלט והמהגרים לומדים בכיתות גן נפרדות שילדי ישראלים לא לומדים בהן. בגנים הללו מעולם לא נעשה ניסיון לתת מענה לקשיים הייחודיים של ילדי מבקשי המקלט, כגון הוספת גנות, סייעות, מרפאות בעיסוק, קלינאיות תקשורת ומגשרות שפתיות, שיסייעו לילדים ולהורים לגשר על **הפערים הגדולים** שאיתם מגיעים הילדים למערכת החינוך העירונית.

הגדילה עיריית תל אביב לעשות כאשר בשנת הלימודים תש"פ הסיעה ילדי מבקשי מקלט ומהגרים בגילאי גן לאשכולות גנים בצפון תל אביב מפאת מחסור בכיתות גן בדרום העיר, אך הקפידה לשמור על ההפרדה בינם לבין ילדי הישראלים הלומדים באשכולות בצפון העיר. כך, היו אשכולות גנים בצפון תל אביב שבהם חמש כיתות גן לילדי ישראלים ועוד כיתות גן מופרדת לילדי מבקשי מקלט.

מהאמור עולה כי מדיניות ההפרדה של ילדי מבקשי מקלט ומהגרים בעיר תל אביב-יפו היא גלויה וחד משמעית ואי אפשר להסבירה בקשיי שילוב הנובעים מריכוז אוכלוסיה זו בשכונות מסוימות בדרום תל אביב. ריכוז מבקשי המקלט והמהגרים בשכונות מסוימות אינו מצדיק "גטו חינוכי", ומה שנכון עבור **פתח תקווה ואילת**, שבהן בעקבות הליכים משפטיים בוטלה ההפרדה והילדים שולבו - נכון גם לתל אביב-יפו.

מחקרים ומומחים מצביעים על כך שהדרך היחידה לקדם את ילדי מבקשי המקלט היא לשלבם בכל בתי הספר בעיר תוך סיום ההפרדה במערכת החינוך העירונית. אלה המלצות עמותות א.ס.א. - ארגון סיוע לפליטים ולמבקשי מקלט בישראל וספריית גן לוינסקי המופיעות **בתוכנית חדשה לשילוב ולקידום ילדי מבקשי המקלט**:

1. **שילוב והכלה** - על עיריית תל אביב-יפו לפעול לביטול ההפרדה במוסדות חינוך שבהם היא קיימת ולשילוב הדרגתי של ילדי מבקשי מקלט במסגרות חינוך שבהן לומדים ילדי אזרחים ישראלים, בדגש ראשון על שילוב ילדי מבקשי מקלט בכיתות א'-ב'. את השילוב בכל מוסדות החינוך יש ללוות בתמיכה ובחיזוק פדגוגיים הן לצוותי החינוך והן לילדים, וכן בחיזוק הקשר בין מסגרות החינוך להורי הילדים באמצעות גישור שפתי ותרבותי ופעילות קהילתית.

2. **תגבור** - על עיריית תל אביב-יפו לפעול לתגבור מיידי של מוסדות החינוך שבהם לומדים היום ילדי מבקשי מקלט, בין אם הם מופרדים ובין אם לא, שכן נוכח הפערים הקשים אין אפשרות להמתין עד אשר יוחל שילוב מלא. על התגבור לכלול השתלמויות ייעודיות לצוותי החינוך וליווי שוטף שלהם במהלך שנת הלימודים, גיוס מגשרים שפתיים והוספת אנשי ונשות צוות במיוחד בשיעורים שבמרכזם הקניית השפה העברית.

אומנם עיריית תל אביב-יפו פעלה רבות במהלך השנים לתמיכה ולסיוע במבקשי המקלט המתגוררים בתחומיה והאחריות אינה מוטלת כולה על כתפיה. על מדינת ישראל, ובענייננו - על משרד החינוך, לשאת בנטל גם כן, אך כרשות החינוך המקומית שבה גדלים הילדים, בהפרדה, בבידוד ותוך התמודדות עם פערים התפתחותיים ניכרים, העירייה אינה יכולה לעצום את עיניה ועליה להתחיל לפעול לשילוב ולתגבור הילדים כבר עכשיו, כבר היום.

לפרטים נוספים:

עדי דרורי-אברהם, מנהלת המחלקה הציבורית בא.ס.א.
050-2717238
adi@assaf.org.il

דפנה ליכטמן, מנכ"לית ספריית גן לוינסקי
054-4287075
dafna.gardenlibrary@gmail.com